

ПАЭТЫЧНЫ АНАЛІЗ КІНАТВОРА

(на прыкладзе фільма С. Кубрыка
“2001: Касмічная адысея”)

Людка Сільнова

53

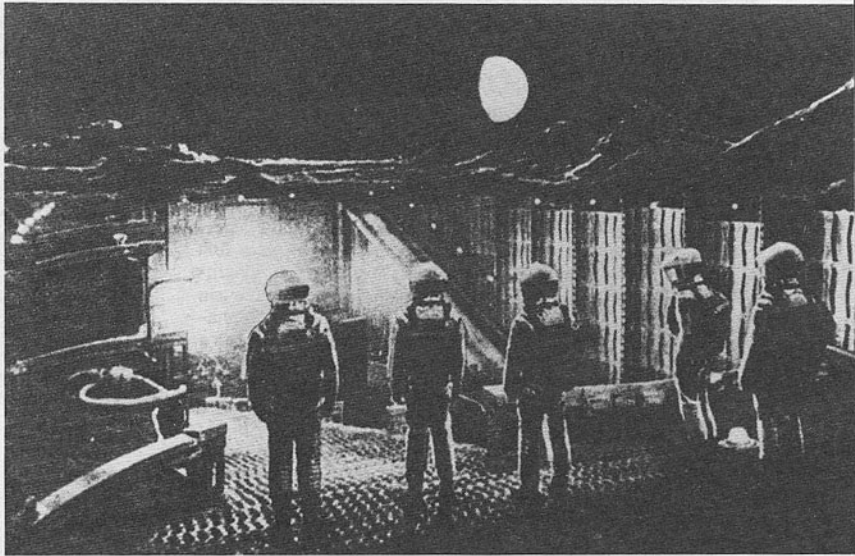
1. Першая прылада працы была хутчэй першай прыладай зброі. Першабытны чалавек ухапіўся за яе ў адчай, у сітуацыі пагрозы і страху. Напачатку, магчыма, гэта быў безумоўны хапальны рэфлекс. Ці — імкненне да моцнай фізічнай дзеі ў сувязі з выкідам адрэналіну... Менавіта тут вытокі ідэй сучаснага “тэатра жорсткасці”.

“Сапраўдны тэатр мне заўсёды здаваўся выкананнем нейкага жудаснага і небяспечнага дзеяння, у якім да таго ж знікаюць нават паняцці тэатра і спектакля... Дзеянне, пра якое кажу, мае мэтай сапраўдную фізічную і арганічную трансфармацыю чалавечага цела”. Антанен Арто.)

2. Не камень, не драўляную палку першачалавек адчуў працягам сваёй рукі, а арганічна блізкую ягонамму біялагічнаму целу костку. У фільме ён, выхапіўшы яе з кучы, б’е, крышыць ёю іншыя косткі і чарапы (мінуўшчыну). Напачатку — у афекце, а потым, калі рукі сталі больш рытмічнымі, а вынік прадказальным, — здзіўлена і з задавальненнем. Ён як бы гуляе, захоплены салодкім пазнавальным працэсам, і адчувае сябе праз гэтае новае веданне ўсё больш і больш магучым!.. У рэшце рэшт, шматфункцыянальная прылада была выкарыстана ім як прылада абароны, прылада зброі супраць варожых яму праёў навакольнага свету, а потым і чалавека.

Падкінутая ў неба костка ператвараецца ў сваім палёце ў касмічны карабэль выцягнутай формы, начынены электронікай і камп’ютэрнай тэхнікай, які ляціць у касмічнай прасторы, — і гэта вельмі моцная стыкоўка кадраў. Яна працуе на галоўную ідэю фільма, знятага па творах вядомага фантаста Артура Кларка: “сучасная камп’ютэрная тэхніка, якой бы дасканалая, у параўнанні з чалавекам, яна ні здавалася і як бы шмат месца ў прасторы, у параўнанні з чалавекам, ні займала, — гэта не больш чым прылада працы (ці прылада зброі, гульні), тая самая “костка”, якую ўзяў некалі ў рукі першы чалавек.

3. Тры разы ў фільме пры загадкавых абставінах з’яўляўся вертыкальна выцягнуты, уваткнуты ніжняй часткай у зямлю (падлогу) прадмет — “слуп”. Нешта фалічнае, мужчынскае. Архаічнае і касмічнае адначасова. З тымі, хто падыходзіў да яго блізка, адбываліся трансфармацыі і ў нейкім сэнсе — нараджэнне новага чалавека... Дзіўна, але да

гэтых “слупоў” так і просіцца назва — “Знакі вертыкальнага часу” (паэтычны вобраз А. Разанава).

Яны з’яўляліся тройчы: на паверхні Зямлі, у пячоры, у чалавечым доме. Іх скіраванасць ва ўнутраны (інтымны) свет чалавека была відавочная. Гэта быў Кантакт, Дыялог (чалавек — адказваў!), Тэатр (Высокае Мастацтва)...

Такое адчуванне, што гэтыя загадкавыя выцягнутыя прадметы мелі ў сабе вялікую канцэнтрацыю энергіі. Калі б фільм стваралі жанчыны ці больш жаночыя мужчыны, гэтыя “слупы” былі б, безумоўна, нечым больш геаметрычна “жаночым” — напрыклад, сферамі.

4. Галоўнага героя фільма звалі Дэйв. Гэта — амерыканскі варыянт вельмі старажытнага чалавечага імя Давід, з якім звязана шмат асацыяцый... Таму мяркую, што і Біблія ўскосным чынам уключаецца ў кантэкст гэтага фантастычнага — па сваіх часавых і прасторавых параметрах — фільма.

З твару герой падобны да таго чалавека, які мне параў паглядзець гэты фільм. І якому, у сваю чаргу, таксама паралі паглядзець гэты фільм... (І, можа, гэтак далей? Відзець, усе мы трое (ці больш) звязаныя нейкім падабенствам, сваёй агульнай скіраванасцю, можа быць, на той унутраны свет (космас) чалавека, пра які згадвалася вышэй.

“Маё існаванне страціла дно”. Антанен Арто.)

5. Кадры фільма, у якіх Дэйв перажывае сваю фізічную

смерць у прасторах космасу (з-за выхаду са строю карабельнага суперкамп'ютэра-9000), нагадваюць ілюстрацыю да тэксту А. Арто "Пра самагубства". Гэтае "размаванне" жывога рэчыва па неабсяжнай касмічнай прасторы, бясконцы ланцугі святла, агню і магмы, пункціры трас і дзіркі, якія з вар'яцкай хуткасцю "засмоктваюць" тое, што завалася калісьці Дэйвам (і — такая работа аператара! — намі), ствараюць эфект, падобны да старажытнагрэчаскага катарсісу. Дарэчы, за спецэфекты фільм атрымаў прэмію "Оскар".

("Вы мусіце ведаць гэты камяк тугі, што хвалямі падступае да горла і раздзімае вас, нібы пустую скуру, нейкім бяэлітасным мехам. Туга набліжаецца і адбягае, з кожным разам усё мацнейшая, усё больш цяжкая і сціскаючая. Гэта само нашае цела, расцягнутае з апошніх сіл і прымушанае, тым не менш, пашырацца яшчэ далей". Антанен Арто.)

6. У апошняй частцы фільма — усё перакулена, як бы сіметрычна адбіта ў люстэрку: пакой чалавечага дому пададзены як Сусвет, поўная тайнаў касмічная прастора; людзі ў ёй рухаюцца як планеты — запаволена і бяэзгучна. Гэтае сутыкненне супрацьлегласцяў (як у стыкоўцы кадраў з косткай і касмічным караблём у пачатку фільма) вельмі ўражвае! Яно таксама працуе на галоўную ідэю, часткай якой з'яўляецца аксіяматычнае меркаванне, што навакольны свет (і нават больш таго — космас) не з'яўляецца варожым для чалавека: яны — чалавек і акаляючы яго космас — складнікі аднаго цэлага, яны ўзаемапранікальныя. Фінальныя кадры фільма, калі глядач бачыць, як у космасе, сярод планетаў, плавае планета ў выглядзе гіганцкага чалавечага зародка, пацвярджаюць правільнасць нашага прачытання неверагодна складанага "паслання" аўтараў гэтага фільма.

7. Імя героя Старажытнай Грэцыі Адысея "ўцягнута" ў тэкст (назву) гэтага фільма невыпадкова. Па-першае, фільм сапраўды ўяўляе сабой адысею — багатае на падзеі і расцягнутае ў часе падарожжа галоўнага героя. Па-другое, тое покрыва, што ткала Пенелопа, чакаючы Адысея, магчыма, было своеасаблівым экранам яе думак, мар, уяўленняў, "жывых карцін". Па начах яна распускала покрыва — нібы змагаючыся з часам. (У адну з такіх начэй ёй мог убачыцца і наш фільм!) Па-трэцяе, сын Адысея і Пенелопы меў імя Тэлемах, якое гучыць вельмі сучасна і можа быць вытлумачана як "тэлемашына" ("тэлевізар").

8. Якое ты салодкае, вяртанне (паўтор, сувязь, любоў...)! Класічная музыка А.Хачатурана і І.Штрауса, а не кампазітараў-наватараў, разбуральнікаў мінулага, уведзена ў складаны, шматслойны тэкст гэтага фільма. У цудоўнай пяшчотнай, імклівай, роўна прыдатнай як для танцавальнай залы, так і для касмічнай прасторы мелодый вальса Штрауса бясконца паўтараецца рытм, які матэматычна можа быць прадстаўлены як 7+2 — фундаментальная лічба ў псіхалогіі, інфарматыцы і кібернетыцы. Ёсць у ёй і яшчэ некалькі важных для разумення законаў жыцця лічбаў: 2, 3 і іншыя.

"... 2001" — нешта з азоў праграмавання на першых камп'ютэрах.

9. Калі згодна з вядомым афарызмам "чалавек ёсць мера ўсяго", дык зусім натуральна, што ён, "мераючыся", на нейкі момант замяняе сабой планету і ўсё што заўгодна. А потым, знаходзячыся ў гэтым глабальным дыялогу ці "спектаклі", саступае сваю актыўную ролю іншым удзельнікам, іншым "акцёрам".

("Жыццё мне ўяўляецца адно толькі згодай на ўяўную зразумеласць рэчаў і на іхняе злучэнне духам". Антанен Арто.)